

KONYA - SARAYÖNÜ'NDE ÜÇ AHŞAP CAMİİ

Remzi DURAN

 Ahşap direkli ve düz damlı câmi mimarisi, Gazne ve Karahanlılar'ın eski Türkistan şehirlerindeki ahşap direkli câmilerinin bir devamı olarak Anadolu'ya getirilmiştir (1). İlk örneklerini Anadolu'da XII.yüzyılın sonunda veya XIII.yüzyılın başlarında görüyoruz.

Ahşap, dînt ve sivil mimarizmizde en çok kullanılan bir malzeme olmakla beraber; diğer malzemelere nisbetle daha az dayanıklı olması sebebiyle geçmişten günümüze kalabilen ahşap malzemeli eser sayısı oldukça azdır.

Kösedağ (1243) savaşından sonraki Moğol istilâsının vücut verdiği göçler ve değişen siyasi durum Anadolu'nun iktisadi durumu üzerinde de tesirlerini ağır olarak hissettirmiştir (2). Bu hadise ile Türkiye'nin siyasi tarihinde olduğu gibi kültür ve sanat tarihinde de yeni bir devir başlamıştır (3). Millet ve devletin gittikçe fakirleşmesi ile eski âbidevi yapıların yerini temini ve kullanımı daha kolay olan ahşap malzemeli yapıların aldığı görülür.

XIII.yüzyılın ikinci yarısında ahşap direkli câmi tipi gelişmiş, bir yandan Orta Asya geleneği sürdürülürken, bir yandan da devşirme antik malzemeden faydalanmak suretiyle Anadolu'ya has bir yapı tarzı ortaya çıkmıştır.

Kösedağ savaşından sonra Selçuklu Sultanları'ndan ve hanedan mensuplarından hiç birinin -bir iki türbe istisna- büyük bir mimari eser yaptırmadıklarını görüyoruz. Bu devri karakterlendiren büyük âbideler Moğollarla işbirliği yaparak gittikçe zenginleşen

vezir ve emirlerle, İlhanlıların Anadolu'daki ileri gelen mümessillerinin adını taşımaktadır (4).

Orta ve İç Batı Anadolu'da yapılmış ahşap direkli câmilerin en eskisi bildiğimiz kadarıyla 1258 yılından evveline gitmemektedir. (Konya Sahip Ata Câmii). XIII.yüzyılda yapılmış bu çeşit eserlerden Afyon Ulu Câmii (1272), Sivrihisar Ulu Câmii (1275), Ankara Arslanhane Câmii(1290), Beyşehir Eşrefoğlu Câmii (1297-99) önemlidir. Bu yapı tipi, XIV. ve XV.yüzyıllarda da sürdürülmüştür.

Anadolu Selçuklularının merkezi olan Konya ve çevresinde; ahşap malzemenin dînt ve sivil yapılarda kullanılması eski devirlerden günümüze kadar kesintisiz devam etmektedir.

Bu makalemizin konusunu; plân, malzeme ve form olarak eski geleceğimizi devam ettiren ve bugüne kadar tanıtılmamış olan Konya-Sarayönü (5)'ndeki ahşap direkli, Pir Hüseyin Bey, Küçük Ali Oğlu ve Hatıb câmileri teşkil etmektedir.

(1) Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, İstanbul 1984, s.131.

(2) Osman TURAN, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, İstanbul-1980, s.281, 285.

(3) Halûk KARAMAĞARALI, Anadolu'da Moğol İstilasından Sonra Yapılan Dini Mimarlık Eserlerinin Plân ve Form Özellikleri, (Basılmamış Doçentlik Tezi 1964)

(4) Halûk KARAMAĞARALI, A.g.e.

(5) Sarayönü hakkında geniş bilgi için bak; "H.ÖZDAĞ, İlçemiz Sarayönü'nü Tanıyalım", Sarayönü 1975, s.5, 6, 7.

I-PIR HÜSEYİN BEY CAMİİ

Câmiî, Yukarı mahallede, İn'lere giden Pir Hüseyin Bey caddesinin sağında kurulmuştur. Halk arasında adı "Büyük Cami" olarak da tanınmaktadır (Plân:1).

Çeşitli zamanlarda tamirat ve ilaveler görmüştür. H.811/1408 tarihinde yapılan camii'nin ustası bilinmemekle; mihrabın üst kısmı, mahfil kısmı, vaaz kürsüsü, eski minber ve oluklu sac levhalarla kaplı kırma çatısı H.1310(1892) yılında Sarayönü zenginlerinden Hacı Abdullah Ağa'nın delaletiyle onarılan ve yenilenen kısımlardır (6). Kırma çatısı oluklu sac levhalarla örtülmüş olup, duvarlar kerpiçten yapılmış ve üzeri sıvanarak subasman seviyesinden çatıya kadar beyaz kireçle badanalanmıştır (Res.:1).

Dıştan dışa 13.70 X 20.00 m. ölçüsünde dikdörtgen bir saha üzerine inşa edilmiştir. Duvarlar 75 cm. kalınlığındadır (7).

Camiin kuzeybatı cephesinde, 2.33 x 2.40 m. ölçüsünde, yaklaşık kare bir kaideye oturan, silindirik gövdeli, kesme taştan yapılmış minaresi yükselmektedir. Minare kaidesinin köşeleri rustik taş tezyinatlıdır. Tek şerefeli ve sivri külâhlı olan minareye giriş basık kemerli bir kapı ile olmaktadır. Kapının üzerinde taştan inşa tarihine ait kitâbesi vardır. Burada sadece 1944 tarihli rakam ile taş kazınmıştır. Buradan hareketle, câmiin 1944 yılında da bazı tamirat ve ilâveler gördüğünü ve minarenin bu tarihte câmiye ilâve edildiğini anlıyoruz.

Batı cephesinde; minareye yakın çift kanatlı, tezyinatsız, tablalı ahşap giriş kapısı vardır. Harime buradan girilmektedir.

Ayrıca, altlı üstlü, alttakiler 95 X 175 cm. ölçüsünde dört büyük, üsttekiler 60 X 85 cm. ölçüsünde dört küçük dikdörtgen pencere yer almaktadır (Res.:2). Küçük dikdörtgen pencerelerden biri sonradan ilâve edilen minare ile kapanmıştır.

Doğu cephesinde, yine aynı tertip ve ölçülerde, altta beş büyük ve üstte

üç küçük, güney cephesinde; mihrabın sağına ve soluna gelecek şekilde yerleştirilmiş altlı üstlü iki büyük ve iki küçük, kuzey cephesinde ise; mahfil kısmının büyük ölçüde ışık almasını sağlayan altta iki büyük ve üstte iki küçük ahşap çerçeveli dikdörtgen pencereler yer almaktadır.

Hartm'e, kuzey-batı cephedeki kapı ile girilir. Hartm'in üzeri, mihrab duvarına dik istikamette yerleştirilen ve hartm'ü üç sahına ayıran, iki sıra halinde beşer ahşap sütunun taşıdığı ahşap hatıllar üzerine ahşap kirişlemedir. Üzeri "Kara Örtü" (8) ile kapatılmıştır (Res.:3). Ahşap sütunların yüksekliği 5.15 m. olup, orta sahin, yan sahinlerinden hem geniş, hem de daha yüksektir.

Mahfil'e hartme girişin hemen so-lundan yükselen ahşap merdivenlerle çıkılır. Mahfilin döşemesi; yanlardan doğu ve batı cephe duvarlarına, arkada kuzey cephe duvarına ve hartm tarafında ise, camii'nin üst örtüsünü destekleyen ahşap iki sütun ve alttan üç ahşap direk ile desteklenmiştir. İki ahşap sütunun arasına isabet eden kısımda yarım daire plânlı bir çıkıntı oluşturulmuştur (Res.:4). Mahfili ön taraftan çevreleyen ahşap korkuluklar ve mahfil çıkıntısının alt kısmı ahşap çıtalardan çakmalı olarak yapılmış bir

(6) M.Zeki ORAL, "Turgutoğulları Eserleri-Vakıf-yeleri", Vakıflar Dergisi, III, Ankara-1956, s.65.

(7) Pir Hüseyin Bey Camii'nin neşredilmiş plân-ları arasında ölçüler ve teferruat bakımından önemli ölçüde farklar mevcuttur (M.Zeki Oral, a.g.m.plân-2., M.Z.Oral, "Turgutoğulları" IV.Türk Tarih Kongresi, Ankara-1948, s.147.

(8) Meksânlarin ahşap kirişleme ile örtülmesinde kirişler; ağacın tabii gövdesi olan silindirik bir çubuk şeklinde veya işlenerek meydana getirilen prizmatik çubuklar şeklindedir. Tabii ağaç kirişleme için genellikle 20-22 cm. çapındaki çam, kavak veya ardıç ağaç-ları kullanılır ve kirişler 1, 5-2 kiriş çapı aralıkla yan yana sıralanırlar. Bu kirişlerin üzeri kaplama tahtaları veya hasırsız gibi örtü malzemeleriyle kapatılır, üzeri-ne de toprak örtü konulur. Bu toprak çorak adını verdiğimiz killi, su geçirmez bir yapıya sahiptir. Zaman zaman tuslanıp akıştırılır. Bu tip örtü sistemi "Kara Örtü" diye tabir edilir.

tezyinat arzeder (Res.:5). Konya, Şeyh Sadreddin Konevi Camii'nin mahfil çıkıntısının alt kısmında ve giriş kapısı üstündeki saçakta da buradaki tezyinata çok benzeyen tezyinat vardır.

Alçı mihrab; harftmde dikkati en çok çeken kısımdır (Res.:6). İçe doğru kademeler halinde derinleşen mukarnaslı mihrab hücrelerinin köşeleri dört köşeli, baklava, altıgen, yıldız biçimli çinilerle tezyin edilmiştir. Çerçeveyi oluşturan yan silmelerinde, alçı kalıpla dökülmüş nesih yazılar, kabaralar, bitkisel ve geometrik şekilli tezyinat vardır (7). Mihrabın taç kısmı, kıvrık dal, buğday başağı, baklava dilimleri, çam kozalakları, rumfler ve geometrik tezyinatı ile ayrı bir özelliktedir. Bunun yukarısında ahşap oyma parçalarla süslenmiş muhdes bir tezyinat panosu vardır. Bu pano, tıpkı bir ahşap dolabın müzeyyen çift kanatlı kapısına benzemektedir. Mihrabın bu ahşap üst kısmı H.1310 (1892) yılında Sarayönü zenginlerinden Hacı Abdullah Ağa'nın delaletiyle ilâve edilmiştir.

Gerek muhdes ahşap kısım ve gerekse Pir Hüseyin Bey zamanından kalma orijinal mihrab kötü bir biçimde yağlı boyalarla boyanmış, güzel alçı ve çini tezyinatın bir kısmı boyanın etkisiyle belli olmaz duruma gelmiştir (Res: 8).

Orijinal minberi bulunmayan câmiye 1892 yılındaki tamirat ve ilavelerde bir de minber yaptırılmış, ancak bu minber de günümüze kadar gelmemiştir. Tezyinatı bakımından, mihrabın ahşap olan üst kısmına vaaz kürsüsüne benzediğini söyleyebiliriz. Bugün minber olarak; basit, düz formika kaplı bir ahşap minberi vardır.

Vaaz kürsüsü; doğu cephesinin güney duvarına yakın kısmındaki iki büyük pencerenin arasına konsol biçiminde ahşaptan yapılmıştır (Res.:9). Üzerindeki tezyinat, küçük ahşap parçaların çakılması suretiyle oluşmuştur. Ön ve yan kısmındaki tezyinat; iki yandaki başları topuz şeklindeki direkçikler, arka kısmında duvara çakılmış dikdörtgen şeklindeki ahşap panosu ve panoyu üç taraftan çepeçevre dolanan buğday

başığı şeklindeki ahşap çakma tezyinatı ile mahfildeki ve mihrabın ahşap üst kısmı büyük benzerlik içindedir.

Câmiin Bântsi ve İnşâ Tarihi :

İnşâ tarihi hakkındaki bilgileri; bugün önünde duran, eskiden yaz aylarında mihrab olarak kullanılmış bulunan antik lahit kapağının alt yüzündeki yazılardan elde ediyoruz (Res:10). Mihrap panosunun üst kenarına Lafza-ı Celâl ve ayetlerle "Onun tarihi 811 yıldır" cümlesi yazılmıştır (9). Câmiin H.811 (1408) yılında Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında Turgut Oğlu Pir Hüseyin Bey(10) tarafından yaptırıldığını hatip ve beratlerinden de öğreniyoruz.

Câmiin kapısında evvelce bir inşâ ve vakıf kitâbesi olduğu ve bu kitâbede, Sarayönü Şark köylerindeki mezra öşürlerinin câmi giderleri için vakfedildiğini merhum Silleli Said Bey'in notlarından (11) öğreniyoruz. Kitâbe bugün mevcut değildir. Câmiin inşâ tarihi ile ilgili başka bir kaynakta, M. 1200 yılında yapıldığı belirtilmektedir (12). Aynı kaynakta ayrıca, câmiin ö-

(9) M.Z.Oral, "Turgut Oğulları". IV.Türk Tarih

Kongresi, Ankara-1948 s.147-148.

(10) Turgutoğulları; Karamanoğlu beyleriyle kız alıp vermek suretiyle akraba olmuşlar, o beyliğin en yüksek mertebelerine ulaşmışlardır. Turgutoğulları, Turgut aşiretinin beyleridir. Karamanoğlu Beyliğinin en sadık askerleridir. Pir Hüseyin Bey, Karamanoğullarından İbrahim Bey'in baş vekili(emiri kebir) idi. Oğulları, Karaman oğulları idaresinde mühim mevkilerde bulunmuşlardır. Turgut oğullarından Emirşahoğlu Pir Hüseyin Bey, aileleri ile akrabaları ve taraftarlarıyla birlikte Osmanlılardan kaçıp Karamanoğlu Beyliğine iltica eden Türkmenlerdendir. Karamanoğlu Beyliği bu Türkmenleri kabul ederek Akşehir, Ilgın, Saideli cihetlerine yerleştirmiştir(Gaffar Totaysalır, Saidili, Konya 1939, s. 10-15).Konya'daki tarihi eserler arasında birde Turgutoğulları Türbesi vardır. Türbenin, müsesinde bulunan üç satırlık kitabesinde "Sultanların yücesi, uluslar yöneten, Arap ve Acem sultanlarının efendisi Karamanoğlu Mehmet oğlu Sultan İbrahim'in devletli günlerinde ve 830 yılı aylarında bu pak ve kutlu türbenin yapılmasını; ünlü, şanlı, büyük bey olan Turgutoğlu Emirşahoğlu Pir Hüseyin bey emretti..." demektedir. Pir Hüseyin Bey, Osmanlı-Karamanoğlu mücadelesi sırasında şehid düşmüş ve buraya defnedilmiştir (M.Z.Oral, A.g.m., s.140-148)

(11) M.Zeki ORAL, A.g.m., s.54-62.

(12) H.ÖZDAĞ A.g.e., s.6-7.

nündeki yaz aylarında mihrab olarak kullanılan lahid kapağının üzerinde "Ay buraya nur saçmıştır dostlar burada sevinçle ibadet edecektir, düşmanlar görsün" yazısının olduğu yazılıdır. M.Z. Oral, merhum Silleli Said Bey'in notlarına istinaden, hem lahid kapağında, hem camii hatip ve beratlerinde, hem de kitabesinde câmiin H.811 (1408) yılında yaptırıldığını söylemektedir. H. Özdağ'ın hangi mesnedle M.1200 tarihini verdiğini bilemiyoruz.

II - KÜÇÜK ALİ OĞLU CAMİİ.

Hatib Mahallesinde, Karaçayır Deresi ile Şahin Caddesi arasında, Yukarı Mahalle ile Hatib Mahallesini birbirine bağlayan Küçük Ali Oğlu Köprüsünün kuzey-batı istikametindedir.

Duvarları kerpiçten yapılmış ve üzeri beyaz kireç ile badanalanmış olan cami, zamanla bazı tamirat ve ilâveler görmüştür. H.1281 yılında inşa edilen câmiin üst örtüsü kara örtü iken, 1940 yılında İbrahim Külahlı adında bir usta tarafından üzeri oluklu sac levhalarla kaplı kırma çatı ile muhafaza altına alınmıştır (Res:10).

İlk şekli ile yaklaşık dikdörtgen plânlı, dıştan dışa, 13.10 X 14.10 m. ölçülerinde ve doğu cephesinde revaklı olarak inşa edilen câmi; 1932-1933 yıllarında geçirdiği tamirat ve ilâvelerle üç ahşap direk ile taşınan revaklı kısım, Hüseyin Ceylan adındaki bir usta tarafından 60 cm. kalınlığındaki kerpiç duvarla boydan boya kapatılarak, bu duvara 1.36 X 1.85 m. ölçüsünde iki büyük dikdörtgen pencere ile çift kanatlı, ahşap giriş kapısı yapılarak yaklaşık kare bir form almıştır (Plân:2). Kapatılan revaklı kısmın altı depo olarak kullanılmaktadır.

Doğu cephesinde; üst kısmında câmiin inşa kitabesinin de bulunduğu ve ayakkabılık kısmına açılan cümle kapısı vardır. Revağın kapatılmasından sonra, asıl cümle kapısı içeride kalmış olup; harimin bu cephe duvarında da alttakiler 1.20 x 1.45 m. üsttekiler 50 X 95 cm. ölçülerinde altlı üstlü ikişer dikdörtgen pencere mevcuttur. Ancak revaklı kısmın kapatılmasından sonra, harime bu pencerelerden sağlanan ışık

büyük ölçüde azalmıştır (Plân:3).

Evvelce revaklı olan ve şimdi cemaatin kalabalık olduğu zamanlarda son cemaat mahalli olarak kullanılan bu bölüme, ayakkabılık kısmından beş basamaklı küçük ahşap merdivenle çıkılıp, girilir. Girişin karşısında, güney duvarında; bu revaklı kısmın mihrabı vazifesini gören, 90 X 205 cm. ölçüsünde ve 60 cm. derinliğinde dikdörtgen şeklinde bir niş vardır (Res:11). Üzeri, hartm örtüsünün devamı olarak kara örtü ile kapatılmış, onun üzeri de camiin kırma çatısı ile muhafaza altına alınmıştır. Dışarıdan bakıldığında camideki bu kısımlar belli olmamaktadır. Bu revaklı kısımdan dolayı halk arasında "Çardaklı Camii" olarak da isimlendirilmektedir.

Güney cephesinde; içerideki mihrabın sağına ve soluna gelecek şekilde yerleştirilmiş, alttakiler 1.20 X 1.45 m. ölçülerinde iki büyük ve üsttekiler 50 X 95 cm. ölçülerinde iki küçük ahşap çerçevesiz dikdörtgen pencere yer almaktadır. Batı cephesinde de yine aynı tertip ve ölçülerde, altlı üstlü yerleştirilmiş ikişer dikdörtgen pencere yer almaktadır. Büyük olan alt pencereler yine dıştan içe doğru genişlemektedir. Kuzey cephesinde ise; alttaki 98 X 145 cm. üstteki 50 X 95 cm. ölçüsünde birer dikdörtgen pencere vardır.

Hartme doğu cephedeki çift kanatlı ahşap kapı ile girilir. Hartmin üzeri; mihrab duvarına dik istikamette yerleştirilen, hartmi üç sahına ayıran, mihrabın sağına ve soluna gelecek şekilde yerleştirilmiş iki sıra halinde, dörder sütundan sekiz ahşap sütunun taşıdığı, ahşap hatıllar üzerine ahşap kirişlemedir. Bu ahşap sütunların ikisi mihrab duvarına, diğer ikisi de kuzey cephe duvarına bitişik olup; ahşap sütunların yüksekliği 4.50 m.dir. Orta sahin, yan sahinlerden hem geniş, hem de daha yüksektir.

Mahfile, hartme girişin hemen önünden yükselen merdivenlerle çıkılır. Mahfil döşemesi; yanlardan doğu ve batı cephe duvarlarına, arkada kuzey cephe duvarına ve bu duvara bitişik iki ahşap sütuna oturtulmuştur. Güney

tarafında ise; câmiin üst örtüsünü taşıyan ahşap sütunlardan ikisine dayanmaktadır. Önemli bir tezyinatı yoktur. Bu kısım, cami ile aynı zamanda yapılmış, ancak eskiyen merdivenler çıkış yönü değiştirilerek yenilenmiştir.

Mihrâb, minber ve vaaz kürsüsü, cami ile birlikte yapılmış olup, son zamanlarda ahşap kısımlar yağlı boya ile kötü bir şekilde boyanmıştır.

Mihrâb; güney cephe duvarının tam orta kısmında, ahşaptan yapılmıştır. Silindirik mihrâb nişi, ensiz, uzun ahşap parçalarla kaplanmış olup; mihrab nişinin kenarlarında silmeler halinde, iç içe girmiş sivilize kıvrık dal, yaprak ve geometrik motiflerden meydana gelen çakmalı ve oymalı ahşap tezyinatı vardır. Mihrâb nişinin üstü, kenarı ince kordon şeklinde sivri kemerle nihayetlenmiştir (Res:12).

Mihrâb'ın taç kısmı; yanyana getirilerek çakılmış çıtalarla tıpkı yelpaze gibi açılmış tavus kuşu kuyruğu şeklinde bir kompozisyonla tezyin edilmiş ve dış kenarlar buğday başağı motifi şeklindedir.

Minber, ahşaptan çakma tekniği ile yapılmıştır. (Res:13). Yan yüzleri, ahşap düz zemine önceden tezyin edilmiş ahşap, geometrik şekilli parçacıkların çakılması suretiyle süslenmiştir. Minber korkulukları; kafes şeklinde, çıtaların çaprazlama çakılması suretiyle yapılmıştır.

Vaaz kürsüsü; güneydoğu köşede, konsol biçiminde tamamen ahşaptan yapılmıştır. Kafes şeklindeki çakmalı olarak yapılan korkulukları ile minberler benzerlik göstermektedir.

Câmiin Bânisi ve İnşâ Tarihi :

Doğu cephesindeki, ahşaptan çift kanatlı giriş kapısının üst kısmındaki eski yazılı, altı satırlık taş kitabede;

"Aziz eyle dü âlemde ilâhi ehli hayratı

Olup bânisi beş kardeş, Hûda vere mükâfatı

Biri Kadir, biri Ahmet, bir Mehmet olup bânî

Biri Seyyid'dir, Hüseyin'le Halil'e vire cenneti

Sene bin iki yüz seksen bir içinde olup tek mil

Hûda mağfur ede bunda namaz kılan cemaati". manzumesi yazılıdır (Res: 14).

Bu kitâbeden ve Küçük Ali Oğlu Câmii vakıf mütevellisi, aynı zamanda camii inşâ ettiren beş kardeşten Mehmet Dede'nin torunu olan Halis Çelik'den öğrendiğimize göre; câmii, H.1281 (1861) yılında kitâbede ismi geçen beş kardeş tarafından yapılmış ve adını da babaları olan "Küçük Ali"nin adı verilmiştir.

III-HATIB CAMİİ,

Yukarı mahallede, Karaçayır Dere-si'nin aktığı Çayır mevkii doğrultusunun sağında, Fatih Caddesi üzerindeki Çatal Çeşme'nin karşısında inşâ edilmiştir.

Hatib Câmii'in inşâ tarihi ve bânisi hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Câmii, çeşitli zamanlarda büyük tamiratlar görmüş, duvarlar moloz taştan örülmüş ve üzeri sıvanarak subasman seviyesinden çatıya kadar beyaz kireç ile badalanmıştır (Res:15).

Yapı, kareye yakın, dıştan dışa 12. 55X 13.00 m ölçüsünde, toprak zeminden yaklaşık 90 cm. yükseltilmiş bir platform üzerine inşâ edilmiştir (Plân:4).

Kuzey-batı cephedeki, son zamanlarda yapılan demir aksamli camekânlı bir bölme halindeki ayakkabılık kısmına, altı basamaklı betonarme merdivenlerle çıkılmaktadır. Ayrıca, batı cephe duvarında; yuvarlak kemerli, ahşap çerçevesi, 88 X 225 cm. ölçüsünde iki büyük pencere yer almakta olup, biri pencerelerin arasında, diğeri kapı ile pencere arasında olmak üzere eski yazılı iki taş kitâbe mevcuttur.

Güney cephede; mihrâbın sağına ve soluna gelecek şekilde yerleştirilmiş, yuvarlak kemerli, ahşap çerçevesi, 88 X 225 cm. ölçüsünde iki, doğu cephesinde üç ve kuzey cephesinde ise, bir büyük pencere yer almaktadır.

Harim'e kuzey-batı cephedeki çift kanatlı kapı ile girilmektedir. Harimin üzeri; mihrâb duvarına dik olarak yer-

leştirilen ve herfmi üç sahına ayıran, iki sıra halinde, ikişer ahşap sütunun taşıdığı, ahşap hatıllar üzerine ahşap kirişlemedir. Üzeri kara örtü ile kapatılmıştır. Tamiratlar esnasında, bu kara örtüye dokunulmamıştır. Ahşap sütunlar, 25 cm. çapında ve 4.50 m. yüksekliğindedir. Ahşap sütunlar, zemindeki rutubetin ağacı çürütmemesi için devşirme mermer kaidelere oturtulmuş olup; bu kaideler döşeme üstünde açıkça görünmektedir. Orta sahnın, yan sahnılardan hem geniş, hem de daha yüksektir.

Mahfile herfme giriş kapısının hemen önünden yükselen ahşap merdivenler ile çıkılmaktadır. Mahfil'in döşemesi; yanlardan, doğu ve batı cephe duvarlarına, arkada kuzey cephe duvarına, herfme tarafında ise, camiiin üst örtüsünü destekleyen ahşap iki sütun ile desteklenmiştir. Mahfilin korkulukları, tezyinatlı küçük ahşap direklerin aralıklı olarak birbirine paralel çakılması ile yapılmıştır.

Mihrâb, herfme içerisinde en göze çarpan kısımdır (Res:16). Tamamen ahşaptan, çakmalı ve oymalı olarak yapılmıştır. XIX. yüzyılda yapılmış olmasına rağmen Anadolu Selçuklu geleneğini yaşatmaktadır. Selçuklu devrinin sivilize bitkisel motiflerinin, yeni bir anlayışla ahşaba tatbiki suretiyle meydana getirilen ve XVIII.yüzyıldan sonra, Konya ve çevresinde yaygınlaşan, yeni bir üslubun temsilcilerindendir. Oyma tezyinatlı, geometrik ve bitkisel şekilli ahşap parçalar kadife kaplı düz zemin üzerine çakılmışlardır. Mihrâbın taç kısmının köşelerinde birer çengel olup, orta kısmı sivilize edilmiş âlemli bir kubbe şeklindedir (Res:17). Anadolu'da ve bilhassa Konya çevresindeki Ladik Ulu Camii, Beyşehir-Bayındır Köy camilerinde bu şekilde tezyin edilmiş ahşap mihrablara rastlamaktayız.

Mihrab, son zamanlarda kötü bir şekilde yaldız boya ile boyandığından ahşap çakmaların altındaki kırmızı kadife pek belli olmamaktadır.

Minber ve vaaz kürsüsü de ahşaptan yapılmış, fakat orijinal değildir. Zira, vaaz kürsüsü, minber ve mahfil korku-

lukları 1922-1923 yıllarındaki tamirattan sonra yapılmışlardır.

Camiin Bânisi ve İnşâ Tarihi:

Hatıb Camii'nin inşâ târihi ve bânisi hakkında bilgimiz yoktur. Ancak camiiin cemaatinden ve o mahallede mukîm yaşlılardan aldığım malûmata göre, 1922-1923 yıllarına kadar duvarları kerpiç olan camiiin, bu tarihte duvarları moloz taştan yeniden örülmüş ve tabanı da rutubeti önlemek için taşlarla doldurulmuştur. 1950 yıllarında camiiin kara örtüsü, oluklu sac levhalarla kaplı kırma çatı ile muhafaza altına alınmıştır.

Batı cephe duvarında yer alan ve nereden getirildiği belli olmayan; biri yarım daire şeklinde üç satırlık, diğeri dikdörtgen şeklinde dört satırlık eski yazılı taş kitâbeler ve Bizans devrine ait Latince yazılı bir mermer kitâbe, cami duvarları tamirâtı esnasında bu cepheye yerleştirilmiştir. Yalnızca bir kısmı okunabilen yarım daire şeklindeki taş kitâbede (Res:18).

"El Sultan

Beni' haza medrese el mübâreke

Fi Eyyam'ül Sultan....."

Yazıları okunabilmektedir. Medrese kelimesi geçen bu kitâbeye istinaden burasının evvelce küçük bir medrese olduğunu, sonradan tamir görerek camiye çevrildiğini ve inşâ tarihininde M.1656 yılı olduğunu belirtenler vardır (13).

Ancak, burasının evvelden beri camii olduğu, zamanla bozulan kerpiç duvarların değiştirildiği ve kitâbelerin bu tamiratlar sırasında getirilip yerleştirildiği, mahallede mukîm yaşlılar ve bu tamiratlar sırasında işçi olarak çalışan kişilerce malûmdur. Kitâbenin bir medreseye ait olabileceğini inkâr etmiyoruz. Mâmafih, bu kitâbelerin tamiratlar sırasında buraya yerleştirildiğine göre, nereye ait olabileceği suali akla geliyor.

Evvelce, Sarayönü Yukarı mahallede, Pir Hüseyin Bey Camii'nin batı istikametindeki avlusunda bir medrese

veya iptidat mektebi olduğunu, Küçük Ali Oğlu Câmii vakıf mütevellisi Halis Çelik ve bu mahallede uzun yıllardan beri mukim yaşlılar zikrediyor. Fakat yazılı kaynaklarda böyle bir yapıdan bahsedilmiyor. Sarayönü'nün bugüne kadar pek iyi araştırılmadığı göz önüne alınırsa, böyle bir yapının varlığından bahsedilmemesi bizleri şaşırtmamalıdır. Bu yapıya ait anlatılanlardan başkaca herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamaktadır. Bu kişilerden, caminin batı tarafında; duvarları kerpiçten, üzeri kara örtü ile örtülü küçük dikdörtgen planlı, tek katlı, üç yönde pencereleri olan bir yapının evvelce mevcut olduğunu ve burada tedrisat yapıldığını öğreniyoruz.

Sarayönü'nde bu kitabenin kullanılmış olabileceği başka bir yapı bilinmediğinden ve Pir Hüseyin Bey Câmii'nin avlusunda evvelce var olduğu söylenen medrese-iptidai mektebi-den başka bu fonksiyonda herhangi bir medrese yapısı olmadığından, bu kitabenin Hatıb Câmii'ne değil, Pir Hüseyin Bey Câmii'nin avlusundaki yapıya ait olabileceğini düşünebiliriz.

SONUÇ:

Sarayönü'ndeki mevcut camilerde de Orta Asya ve Anadolu Selçuklu Câmii geleneğinin yaşatıldığı görülmektedir.

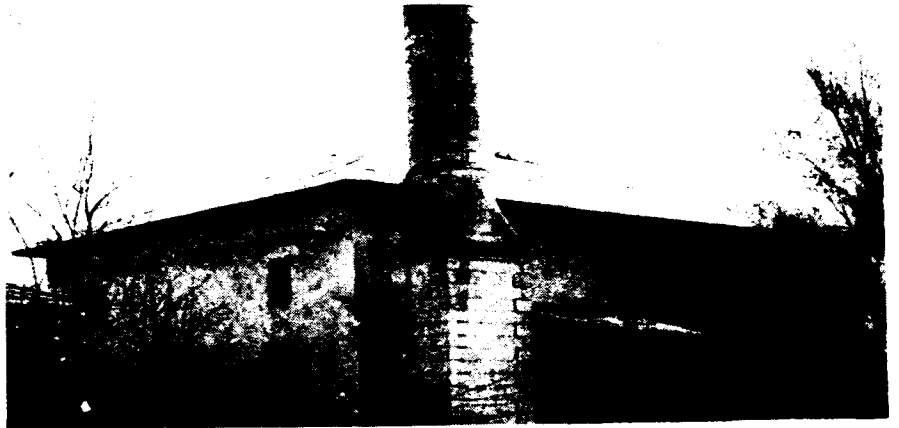
Sarayönü'nün en eski ve en büyük câmii olan Pir Hüseyin Bey Câmii, Moğol istilasından sonra Anadolu'da yapılmaya başlanan ahşap sütunlu bü-

yük camilerin (Konya-Sahip Ata Câmii, Beyşehir Eşrefoğlu Câmii vb.) bir devamı, adeta taklidir. Câmii; dikdörtgen planlı, ahşap direkli, düz damlı, kible duvarına dik istikamette uzanan sahinler, giriş kapısının yan cephede yer alması, orta sahinin yan sahinlerden daha geniş ve daha yüksek tutulması ile Anadolu Selçuklu Ulu Câmii plan şemalarına kısmen uygunluk göstermektedir.

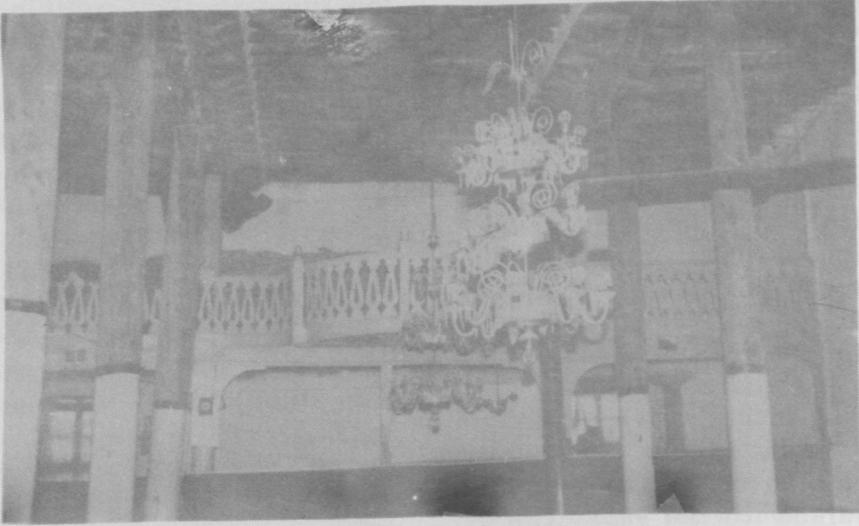
Pir Hüseyin Bey Câmii'nden ilham alınarak, yaklaşık aynı tarzda yapılmış olan Hatıb Câmii'nin inşâ tarihini bilmememize rağmen, XIX.yüzyılda yapılmış olan; tamamen ahşaptan, gerek ağaç oyulmak ve gerekse işlenmiş küçük parçaların çiviyle, kadife kaplı düz zemin üzerine çakılmak suretiyle tezyin edilmiş mihrâbı, Anadolu-Selçuklu geleneğini yaşatması bakımından çok ehemmiyetlidir.

Pir Hüseyin Bey ve Hatıb Câmii'nin plan, form ve tezyinatının adeta tek bir yapıda toplanmasından meydana getirilen Küçük Ali Oğlu Câmii'nde diğerlerinden farklı olarak doğu cephesinde, revaklı bir son cemaat mahalli oluşturulmuştur.

Konya ve çevresinde ahşap direkli ve düz damlı câmiler yaygındır. Ladik Ulu Câmii, Obruk Câmii, Beyşehir-Bayındır ve Köşk Köyü Câmileri ve Doğanhisar Ulu Câmii; hem inşâ malzemesi, hem tezyinatı, hem de plan şeması ile Sarayönü Câmilerine büyük benzerlik gösterirler. Nakışları, maalesef tairatlar yüzünden tamamen yok olmuştur.

RESİM 1- Pir Hüseyin
Bey Camii,
Kuzey-batı'dan
görünüş

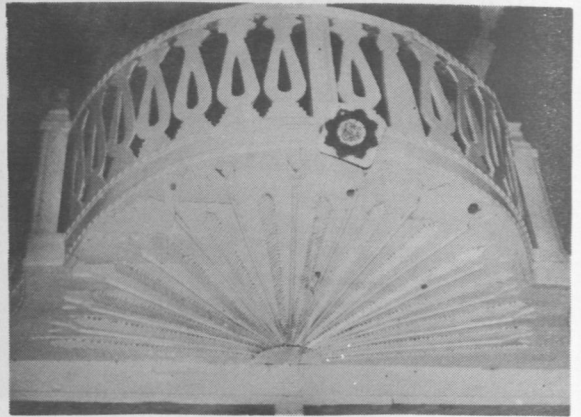
RESİM 4- Pir Hüseyin Bey Camii, İç görünüş

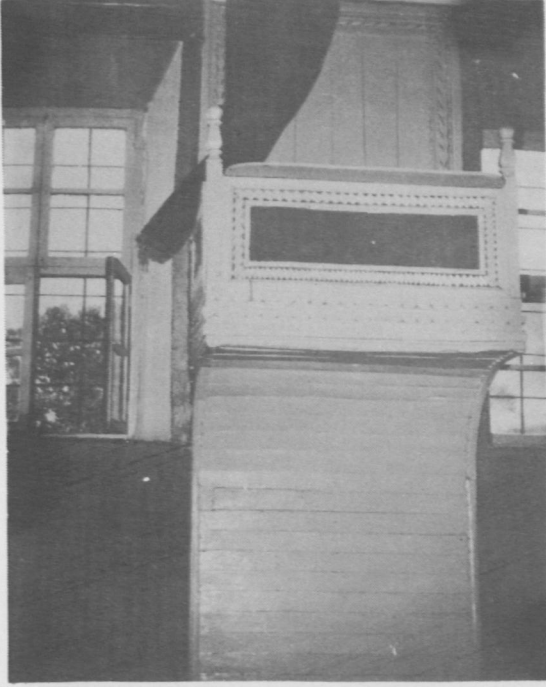
RESİM 2- Pir Hüseyin Bey Cami Batı cephesi

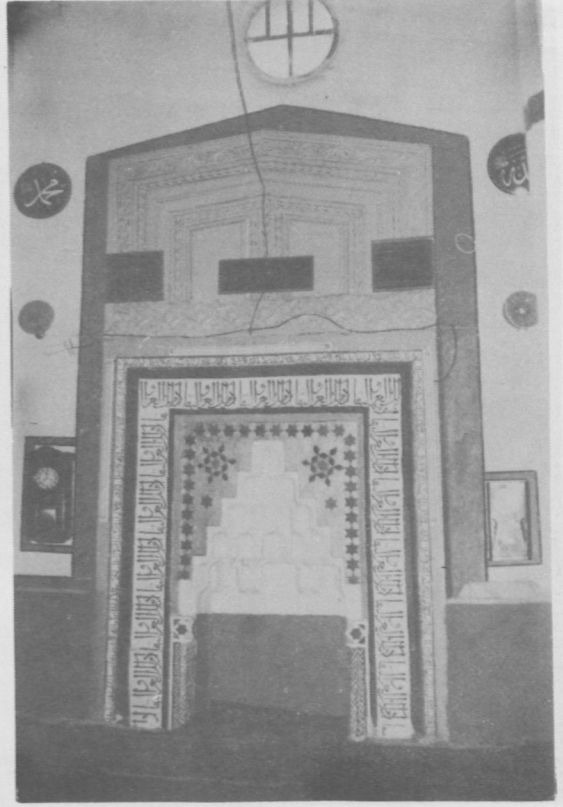
RESİM 3- Pir Hüseyin Bey Camii, Tavan'dan detay

RESİM 5- Pir Hüseyin Bey Camii, Mahfil çıkıntısı

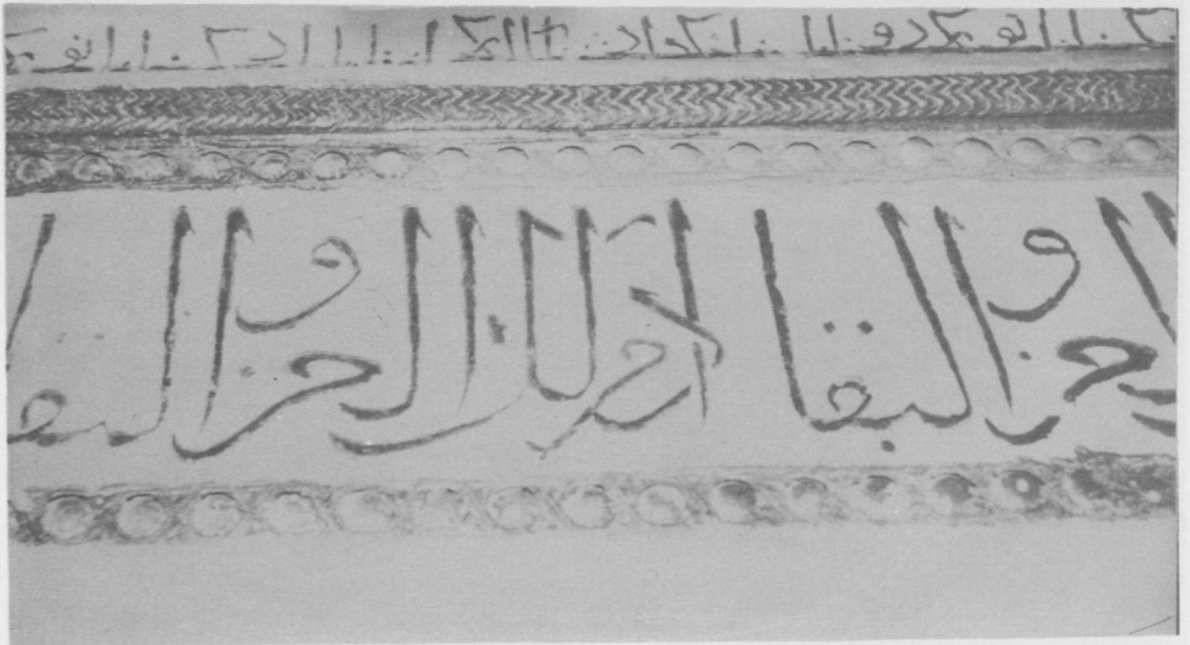

RESİM 8-
Pir Hüseyin Bey Camii
Vaaz Kürsüsü

RESİM 6-
Pir Hüseyin Bey
Camii Mihrabı

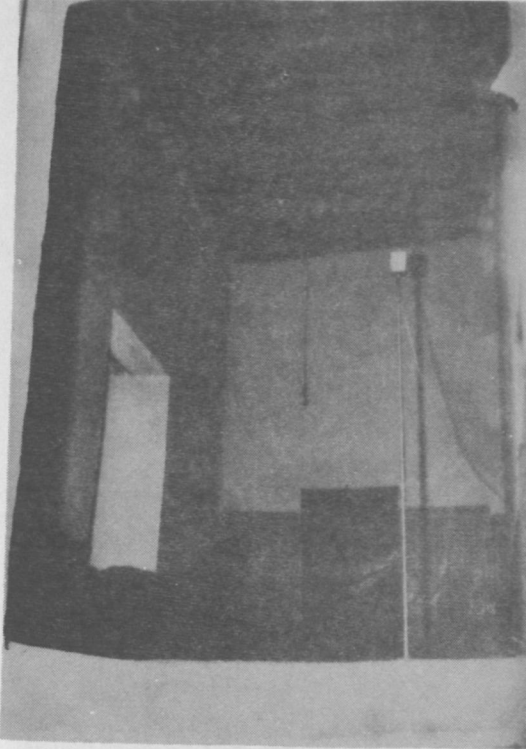
RESİM 7-
Pir Hüseyin Bey Camii
Mihrab'dan detay

RESİM 9- Pir Hüseyin Bey Camii Avludaki yazlık mihrab

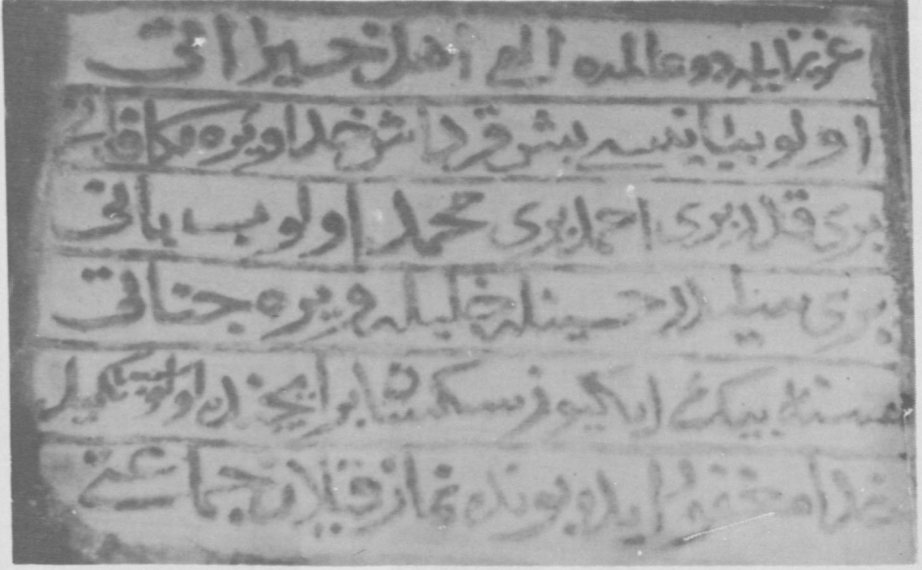
RESİM 11- Küçük Alioğlu Camii
Son cemaat mahallinin içeriden görünüşü

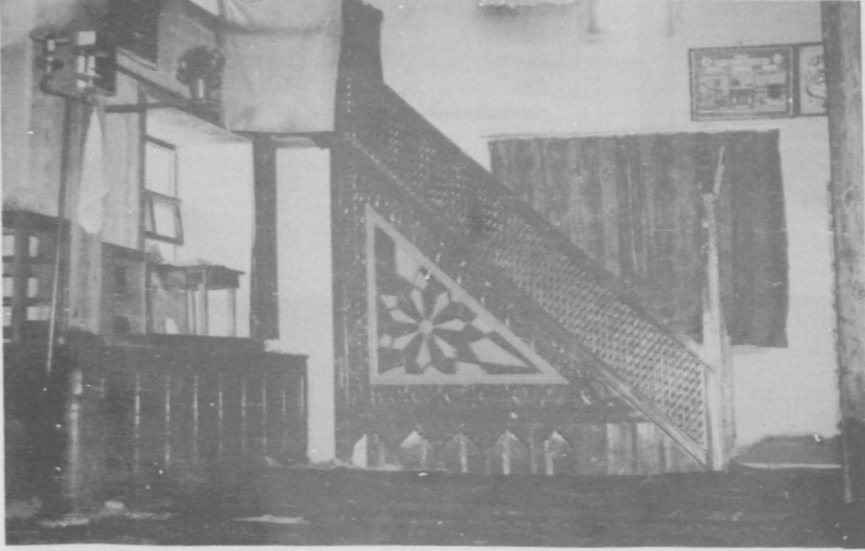
RESİM 10-
Küçük Alioğlu Camii
Güney-doğu'dan görünüş

RESİM 12-
Küçük
Alioğlu
Camii.
Mihrab

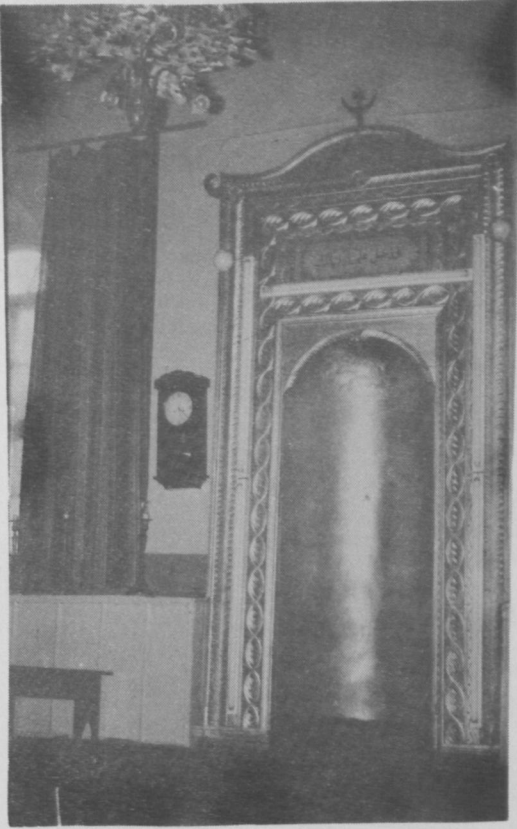
RESİM 14-
Küçük Alioğlu
Camii
Kitabe

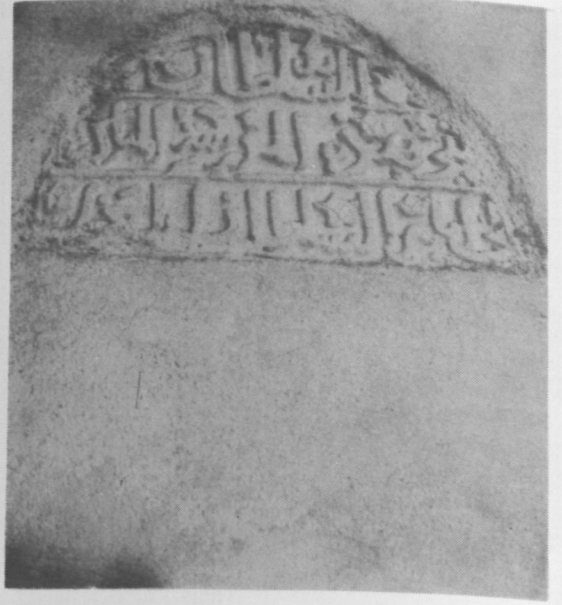
RESİM 13-
Küçük
Alioğlu
Camii
Minber

RESİM 15-
Hatib Camii
Güney-batı'dan
görünüş

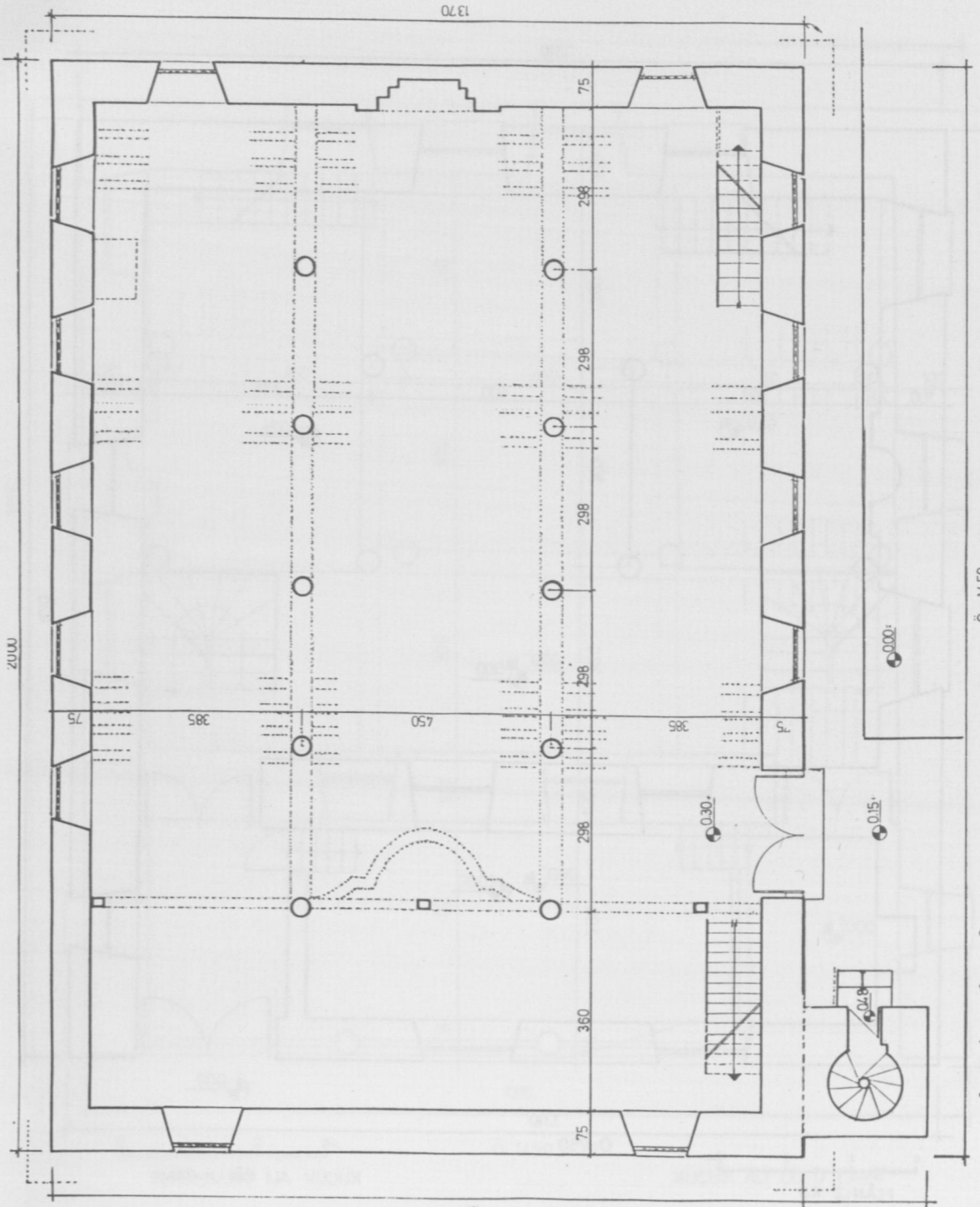
RESİM 16-
Hatb Camii Mihrab

RESİM 18-
Hatb
Camii
Bati
duvarındaki
yarım
daire
şeklindeki
kitabe

RESİM 17-
Hatb
Camii
Mihrab'dan
detay

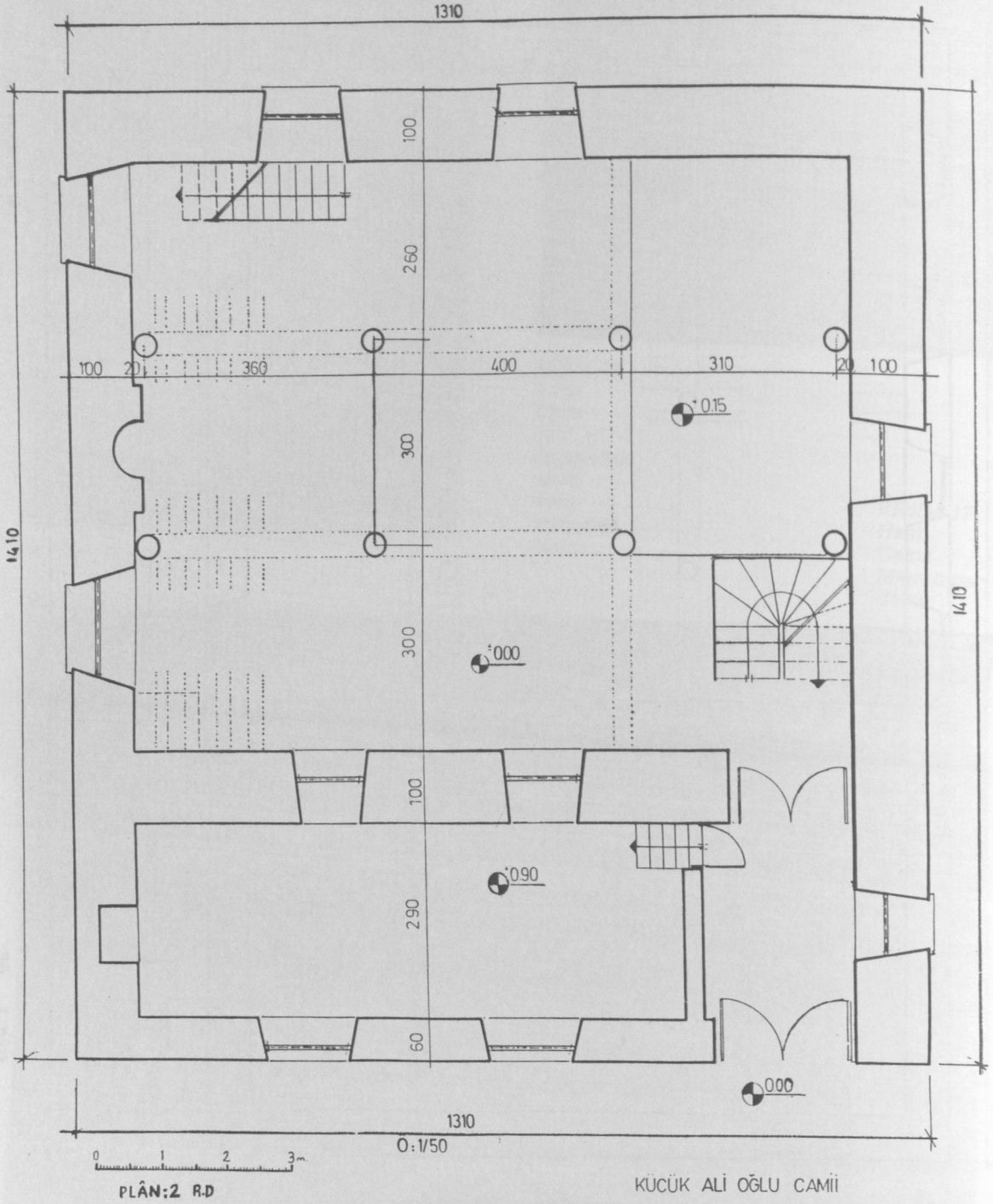

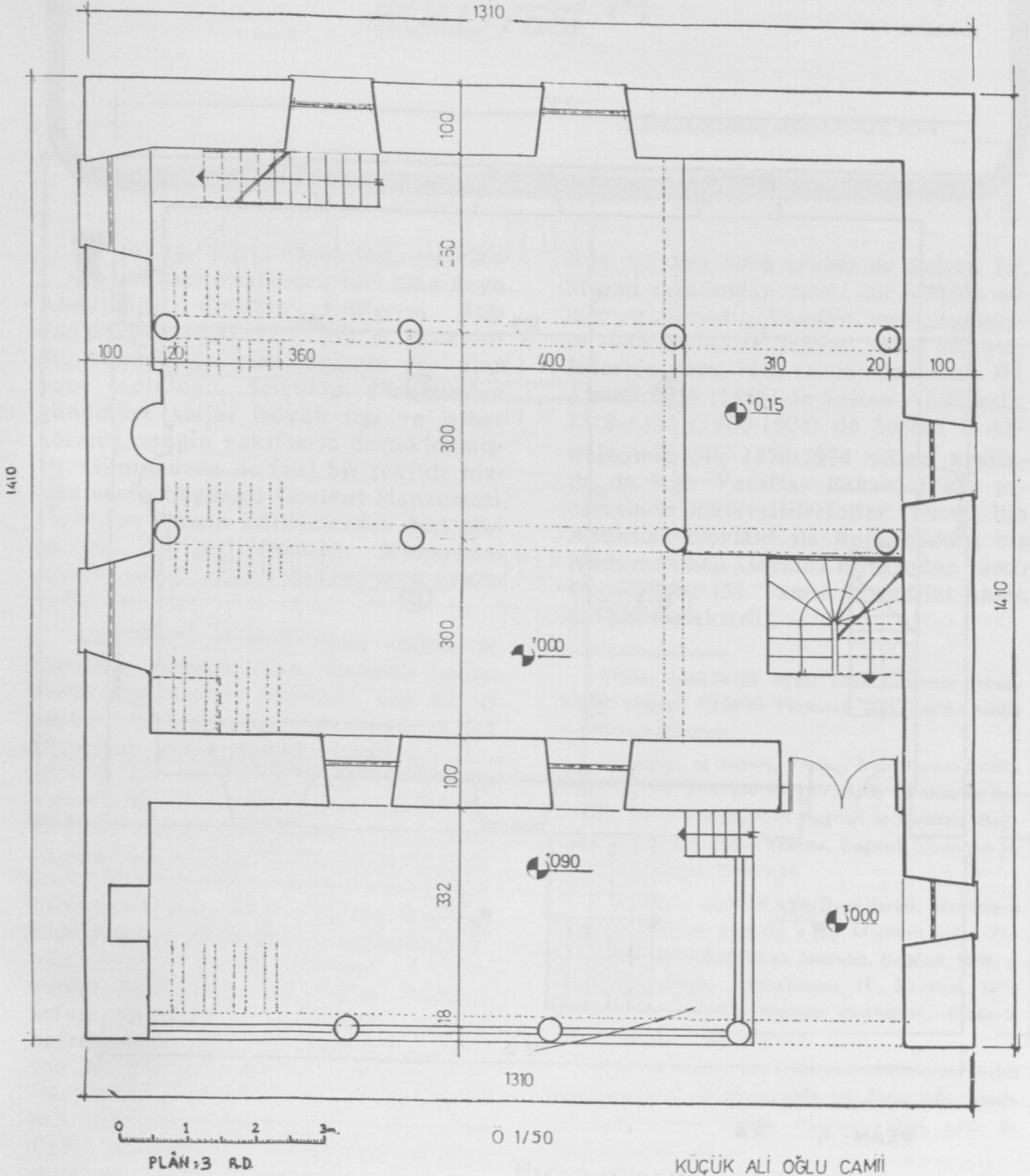
PİR HÜSEYİN BEY CAMİİ

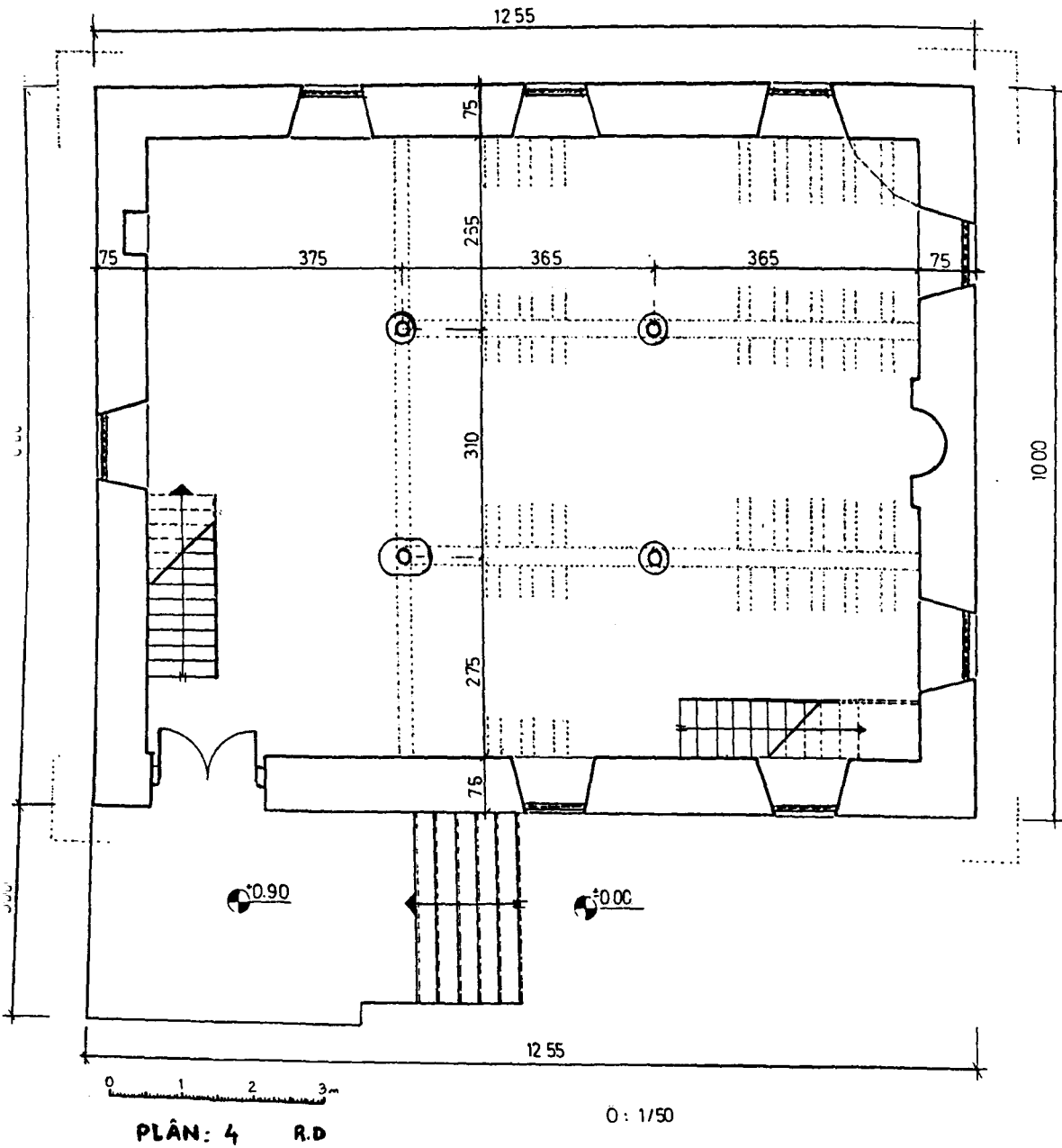
Ö: 1/50

0 1 2 3m

PLAN: 1 R-D

HATİP CAMII